

Pesach-פסח

De eerste avond

Als het nog volop dag is, begint de dienst met , zonder natuurlijk. Als het tevens ingaande is, volgt, ná Kaddiesh Tiskabbal na de van , de gehele orde van : de Psalmen van (95-99 en 29), en de Psalmen 92 en 93, waarna de rouwenden Kaddiesh zeggen.

Als het tijd voor is, draagt de het voor op de Jomtow-melodie. De worden uitgesproken zoals ze in de Nederlandse staan, ook als het ingaande is.

De eerste twee van zegt de Gemeente, volgens Raw Tal¹, eerst in hun geheel met de ingevoegde , die in beide gevallen begint met de woorden . De herhaalt telkens het slot van het “vaste” gedeelte met de ingevoegde . In Amsterdam en een aantal andere Gemeenten zegt de Gemeente eerst alleen het “vaste” gedeelte, dus bij de eerste van tot (en met) . Dit wordt dan door de herhaald vanaf . Daarna zegt de Gemeente de ingevoegde met de slot , , wat daarna door de herhaald wordt. Evenzo wordt in die Gemeenten gehandeld met de tweede , waar de de herhaling van het “vaste” gedeelte begint bij . Bij de tweede hebben sommigen de gewoonte om de afsluitende berocho, , samen met de te zeggen².

Het stuk direkt na , dat begint met , zegt de Gemeente tot (en met) . De herhaalt dit vanaf en reciteert de eerste strofe van de nu volgende , . Elke strofe in deze begint met het woord en eindigt afwisselend met en . De Gemeente zegt dan stil de gehele , waarna de de laatste strofe ervan, beginnend met , reciteert. Daarna zegt de Gemeente het stukje, dat deze afsluit. Dit begint met , en eindigt met . Dit stukje wordt dan in zijn geheel door de herhaald.

Vervolgens zegt, volgens Raw Tal, de Gemeente de verzen, die beginnen met en en het ingevoegde stukje, dat begint met en eindigt met . Daarna wordt dit alles door de herhaald vanaf . Evenzo wordt gehandeld met de verzen, die beginnen met en en het ingevoegde stukje, dat begint met en wordt afgesloten door . Hier herhaalt de vanaf . In Amsterdam en een aantal andere Gemeenten zegt de Gemeente eerst alleen de twee verzen die beginnen met en . De herhaalt het vers dat begint met en daarna zegt de Gemeente het korte ingevoegde stukje, dat begint met , waarna dit door de herhaald wordt. Evenzo wordt in die Gemeenten gehandeld met de verzen, die beginnen met en en

¹ Boek van de Minhogiem, tevens handleiding van de Synagoge-diensten, te Utrecht, handschrift van Raw J. Tal z.l., daterend uit de jaren 30 van de vorige eeuw.

² Om geen onderbreking te maken tussen deze en het nu volgende . Er is nl. een meningsverschil over de vraag of het wenselijk is deze uit de mond van de te horen en er op te antwoorden.

het korte ingevoegde stukje dat begint met _____ en wordt afgesloten door _____ . Hier herhaalt de _____ aanvankelijk ook alleen het vers dat begint met _____ .

Het nu volgende _____ wordt door de Gemeente gezegd tot (en met) _____ , samen met het stukje, dat begint met _____ en eindigt met _____ (de daarna tussen haakjes staande woorden _____ worden niet gezegd). De _____ herhaalt nu het einde van _____ vanaf _____ en draagt dit extra-stukje voor. Daarna zet de _____ de _____ in, die begint met _____ . Deze _____ is een _____ , d.w.z., een extra-toevoeging, waarin een aspect van _____ , dat verband houdt met het _____ , in dit geval het brengen van het _____ , beschreven wordt. Deze _____ wordt nu door de Gemeente gezegd en afgesloten met _____³ . Als de Gemeente hiermee klaar is, herhaalt de _____ uitsluitend _____ en dus niet ook de laatste woorden van de _____ .

De Gemeente zegt nu luid de bijzondere _____ voor Jomtow: _____⁴. De _____ herhaalt daarna deze _____ . Als het ook ingaande _____ is, wordt daarvoor eerst _____ gezegd. De _____ zingt nu Half-Kaddiesh op de speciale Pesach melodie. Indien de eerste dag _____ op zondag valt, roept de _____ , onmiddellijk voor de _____ , het woord _____ uit.

Nu volgt de _____ , zoals gebruikelijk op de _____ . De woorden die tussen haakjes staan, worden op _____ gezegd en _____ op _____ . Als het tevens ingaande _____ is, wordt direct na de _____ wèl _____ gezegd, maar _____ en het daarop volgende stukje, dat begint met _____ en eindigt met _____ worden niet gezegd⁵. Nu volgt Kaddiesh Tiskabbal. Er wordt ingaande _____ geen _____ in sjoel gemaakt⁶. _____ wordt op Jomtow in Nederland nooit gezegd. Daarom volgen nu _____ en Kaddiesh van de rouwenden. _____ wordt niet gezongen, om zo vlug mogelijk na nacht met de Seider te beginnen.

De ochtenddienst op de eerste dag

Als de _____ van de _____ tegen het einde van _____ komt, stelt de Shacharies-zich voor het Ngomoed op. Zodra de _____ van de _____ de woorden _____ gereciteerd heeft, begint de Shacharies- _____ luid met _____ en gaat hij zingend verder tot (en met) _____ . Na _____ draagt de Half-Kaddiesh voor op de _____ -melodie, waarna _____ volgt op de gebruikelijke manier. Daarna reciteert de _____ de openings- _____ , _____ , en het vers dat gezegd wordt als er _____ worden ingevoegd: _____ .

³ Dus zonder de _____ , overeenkomstig de lezing in de Nederlandse _____ . In de meeste andere _____ is de lezing: _____ .

⁴ _____ 23:44.

⁵ Dit houdt verband met het feit dat deze avond _____ is, vgl. _____ en t.p. de commentatoren _____ en _____ . Zo is ook het gebruik in de meeste ritens. In Frankfurt werd het, evenals _____ , wel gezegd

⁶ We nemen aan dat ook de vreemdelingen en minderbedeelden, die in sjoel zijn, bij een Seider zullen aanzitten.

De , die nu volgt, bevat 3 verschillende gedeelten. De zet het eerste gedeelte in met het reciteren van de woorden⁷ . Dit stuk, samengesteld door Rabbi Shloumo bar Jehoedo Habawli (Italië, overleden 990), wordt daarna stil door de Gemeente gezegd. De laatste woorden van iedere strofe van dit stuk zijn het begin van de opeenvolgende verzen uit van 1:1 tot en met 3:10. De reciteert de laatste strofe van dit stuk, die begint met , zoals aangegeven in de . Het tweede gedeelte begint met de woorden en is samengesteld door de verder onbekende Mordechaj Hakoton. Van hier af beginnen de strofen met de eerste woorden van de volgende verzen uit . De eerste 5 regels worden in beurtzang door de en de Gemeente voorgedragen: De reciteert het citaat uit , dat in de rechter kolom staat. De Gemeente antwoordt elke keer met de woorden uit de linker kolom, die daarna door de herhaald worden. De gaat dan verder met het volgende citaat uit , enzovoort. Vanaf de zesde strofe, die begint met , wordt dit stuk stil door de Gemeente gezegd. Ook de laatste strofe, die begint met de woorden , wordt niet door de herhaald. Dit stuk bevat het begin van de verzen uit van 3:11 tot en met 4:12 (3:11 is het laatste vers van hfdst. 3). De zegt nu luid de eerste regel van het derde gedeelte, , dat weer door Rabbi Shlou

volgen op het laatst geciteerde vers in de ; dus van 6:1 tot en met 7:10. De reciteert alleen de laatste strofe van dit stuk, beginnend met .

Het tweede gedeelte van de , van tot (en met) is samengesteld door Rabbi Shloumo Habawli en wordt stil door de Gemeente gezegd. Elke strofe eindigt met het begin van de volgende verzen uit , dus van 7:11 tot (en met) het slot van , 8:14. Om onbekende reden heeft de dichter geen citaten van de verzen 8:8,9 en 11 in deze opgenomen. De reciteert alleen de laatste strofe van dit stuk, beginnend met .

Nu volgen in de nog 3 anonieme stukjes, die ook weer stil door de Gemeente gezegd worden. De reciteert alleen de laatste regel van het laatste stukje, beginnend met .

De eerste twee dagen en wordt op het eind van voor het uitspreken van de afsluitende berocho nog een ingevoegd. Op grond van de plaats in de dienst, waar deze ingevoegd wordt, voor גאל, wordt deze een genoemd. De strofen van deze -pijoetiem⁹ beginnen met de woorden , ontleend aan 8:14. Ze worden afgesloten door het vers . Deze wordt steeds in zijn geheel door de voorgedragen.

Nu volgt de stille . Bij de herhaling van de worden de eerste dag geen () ingevoegd, vanwege de van , die bij gezegd worden. Het doechenen vindt plaats, zoals beschreven op p. 5 en 6 van Roush Hashono. Na de wordt meteen “heel” gezegd (dus niet eerst). Alle 4 Jomtow-dagen en zingt de Gemeente de antwoorden bij en op de melodie van .

Onmiddellijk na volgt Kaddiesh Tiskabbal door de . Nu worden de van de dag van de week, waarop de eerste dag valt, en, met geopende , de , die begint met , beurt om beurt door de en de Gemeente gereciteerd, resp. gezongen. Daarna zeggen de rouwenden Kaddiesh. Nu volgt de en, in de plaatsen waar dat gebruikelijk is¹⁰, de speciale voor de eerste dag , Psalm , . Daarna zeggen de rouwenden weer Kaddiesh.

Het laajenen

Terwijl de geopend wordt, zet de het in, wat door allen gezamenlijk gezongen wordt. Er worden 2 uit de gehaald. Als de het vers zegt, moeten deze 2 al in de handen zijn van resp. de en degeen die met de mitswo van vereerd is. De reciteert nu, ook op, 3 keer de , die beginnen met De Gemeente zegt het ook 3 keer zacht voor zichzelf. Daarna zegt iedereen zacht voor

⁹ De van de eerste dag bevat 3 strofen, die van de tweede dag 4 en die van 5. Op de zevende dag wordt in veel Gemeenten, maar niet in Nederland, als gezegd de , die begint met de woorden , van . De achtste dag wordt nergens een ingevoegd.

¹⁰ Zoals Utrecht, Elburg en Borculo.

zichzelf het stuk dat begint met ¹¹ . Dit stuk wordt afgesloten met het 3 keer zingen door de van de posoek ¹² , hetwelk door de Gemeente stil begeleid wordt. Als de dit gedaan heeft, wordt de gesloten.

De zingt nu het vers , waarna allen beginnen te zingen. Bij de woorden _____ beginnen de en degenen die achter hem voor de staan, zich in de richting van het Almémor te begeven. Terwijl zij naar het Almémor lopen zegt ieder voor zichzelf de stukken, die beginnen met resp. en . Het oproepen gaat via

Uit het eerste wordt uit gelaajend van 12:21 tot het eind van dit hoofdstuk, vers 51. Dit stuk uit spreekt over de van het in Egypte en de uittocht uit Egypte. De indeling van de in 5 of, op ¹³ , in 7 , is zoals aangegeven in de . Indien er op ook een wordt opgeroepen, dan is er een extra “stop” in na vers 39. Bij vers 40 wordt dan opgeroepen, bij vers 43 en bij vers 48 .

Als het laajenen uit het eerste voltooid is, wordt het tweede , rechts van het eerste, op de gelegd en zegt de Shacharies- , staand op het Almémor voor de 2 , Half-Kaddish. Als hij daarmee klaar is, wordt het tweede weer weggenomen en eerst weer op de gelegd, wanneer de van het eerste heeft plaatsgevonden.

Uit het tweede wordt het stukje uit gelaajend, dat het Moesof-offer van beschrijft: 28:16-25.

Daarna wordt de gelezen. Deze komt uit het boek 5:2-6:1 en 6:27. Hierin wordt verteld hoe de , nadat ze onder de Jordaan waren overgestoken en in het Beloofde Land waren aangekomen, weer de besnijdenis uitvoerden en daardoor ook het konden brengen (wat, volgens de overlevering, behalve in het eerste jaar na de uittocht uit Egypte, niet gebeurd was). Na de worden, als het ook is, de 2 stukken en de voor de Gemeente gezegd.

Vervolgens gaat de dienst verder met . Als dit beëindigd is, neemt de het tweede en degenen die heeft het eerste . De zegt dan luid: en de Gemeente begint daarop het stukje te zingen dat begint met . Als de Gemeente dit beëindigd heeft, beginnen de en de personen die hem begeleiden in de richting van de te lopen. Allen zeggen dan Psalm 24 of, op , 29. In de Grote Sjoel werd deze Psalm door het koor gezongen. Indien er geen koor in de sjoel is, zegt iedereen die Psalm zacht voor zichzelf. Tenslotte zet de het in, dat in zijn geheel door de Gemeente wordt gezongen. Na wordt een wit voor de geschoven.

¹¹ In de Nederlandse is de aanhef van dit stuk op de : en op de is het: . In de Duitse is het altijd . Ik weet niet of dit verschil in de Nederlandse ergens op gebaseerd is, of dat het een inconsistentie is. In de Oosteuropese is de aanhef altijd: .

¹² 69:14.

¹³ De Portugezen (en, algemener, de Sefaradiem) beginnen het laajenen, als de eerste dag op valt, bij hfdst. 12:14 .

Het Moesof-gebed

De zingt nu Half-Kaddish. Voor het begin van de stille van roept de uit: , om aan te geven dat nu niet meer gezegd wordt. De Gemeente zegt nu de stille van .

In de herhaling van de wordt ingevoegd. Nadat de de woorden gereciteerd heeft, zegt de Gemeente het vers dat begint met , waarop de het vers reciteert dat begint met en de eerste van de herhaling van de afsluit met . De gaat dan verder met . Meteen daarna begint de Gemeente met en volgen alle andere stukken van . De zegt de woorden pas na het einde van de gehele (dus niet zoals tussen haakjes in de Nederlandse als andere mogelijkheden wordt aangegeven).

De 3 lange stukken in , die beginnen met resp. , en , worden niet gezegd. Nadat de de woorden , het eind van het eerder vermelde stukje, dat begint met , gereciteerd heeft, begint de Gemeente, volgens Raw Tal, zacht het stuk te zeggen dat begint met . Volgens Veder wordt ook dit stuk over de “dierenriem” (of zodiak) niet meer gezegd doch alleen de slot- , die begint met). Als ik me niet vergis, werd het voor mijn barmitswe in de Lekstraat nog wel gezegd. Het laatste vers van elke strofe van deze wordt eerst luid door de Gemeente gezegd en daarna door de herhaald. Nadat de het laatste vers van deze , herhaald heeft, zegt hij luid de woorden en draagt hij de nu volgende , wier strofen alle beginnen met het woord , in zijn geheel voor. Daarna zegt hij luid de woorden . De wordt nu geopend en de reciteert nu luid 3 verzen, waarop de Gemeente steeds luid antwoordt. Daarna wordt de gesloten en vervolgt de de , zoals al opgemerkt, met de woorden . In de wordt ingevoegd. De gaat nu verder met , , en de van de eerste dag: en daarna

. Als het tevens is worden de woorden, die tussen haakjes staan voor , natuurlijk gezegd. Ook wordt dan, vóór de , het gezegd en erna . De woorden na het , die in sommige voorkomen en daar tussen haakjes staan, worden niet gezegd (ook niet in de stille). De vervolgt met en als hij de woorden reciteert, treden de aan om hun handen door de te laten wassen. De gaat verder met en sluit al deze stukken af met . Als de met begint, betreden de het . Na zegt de Gemeente tot (en met) . De herhaalt dit stukje en sluit het af met . Daarna volgen , en . Nadat de de woorden gezegd heeft, volgt

het doechenen, zoals op p. 5 en 6 van Roush Hashono beschreven. Na het doechenen, beëindigt de de met . Ter afsluiting van de zingt de dan Kaddiesh Tiskabbal.

Allen zingen nu samen , waarna , en gezegd worden. Daarna wordt door allen samen gezongen, waarna de rouwenden Kaddiesh zeggen. Hiermee is de dienst beëindigd.

Mincho, de na-Middag Dienst

Als de eerste dag op valt, wordt in gelaajend en wel, de eerste van de seddere van de eerste ná . In een gewoon jaar is dat en in een schrikkeljaar . Vóór het “Ausheben” wordt op , na de Half-Kaddiesh na , het vers ¹⁴ gezegd.

De is gelijk aan die bij ; bij de herhaling ervan wordt, zoals gebruikelijk (met uitzondering van) de gewone (korte) gezegd. Op het eind wordt op een gewone dag gezegd en op : . wordt ook op niet gezegd.

Ingaande tweede avond פסח

De tweede avond is de opbouw van de dienst als de eerste avond. Alle (behalve de afsluitende , de) beginnen dit keer met de woorden en worden op dezelfde manier voorgedragen als beschreven bij de eerste avond. Elke strofe in de na eindigt met de woorden De () na , die begint met de woorden , spreekt over het brengen van het van de verse gerst op de tweede dag in het ¹⁵ . De tweede avond komt de meteen na , zonder nog een strofe, beginnend met , zoals op de eerste avond. De Gemeente zegt nu tot , de herhaalt vanaf en zet de nu volgende in. De Gemeente zegt nu deze , inclusief de afsluitende berocho . Uitsluitend dit wordt daarna door de herhaald en niet ook de laatste woorden van de .

Indien de eerste dag op valt, roept de , onmiddellijk voor de van de tweede avond, het woord uit.

De tweede dag kan niet op vallen, zodat er deze avond geen toevoegingen i.v.m. zijn. Na de volgt meteen Kaddiesh Tiskabbal, waarna het -tellen plaats heeft. Dit gaat aldus: De zegt eerst luid én de én het tellingsformulier, die daarna luid door de Gemeente herhaald worden. Wat erna komt, en eventueel Psalm 67: , wordt stil gezegd. Ook de tweede avond worden er in sjoel geen gemaakt en gezongen. Daarom volgen na het -tellen en de Kaddiesh voor de rouwenden, waarmee de dienst beëindigd is.

¹⁴ 69:14.

¹⁵ Deze wordt door de vermeld in

De ochtenddienst op de tweede dag פסח

De van de tweede dag zijn ook weer gebaseerd op citaten van het begin van de verzen uit en hebben dezelfde vorm als die van de eerste dag. Ze worden dan ook op dezelfde manier voorgedragen. De gehele heeft dit keer één auteur, Rabbi Meshoelom ben R. Klounimous,¹⁶. De zet de in met het reciteren van de woorden , waarna de Gemeente stil verder gaat. De laat dit stuk uit vanaf , zoals aangeven in de . De laatste woorden van iedere strofe van dit stuk zijn het begin van de opeenvolgende verzen uit van 1:1 tot en met 3:10. Daarna komt de 5-regelige beurtzang, beginnend met de woorden , waarbij de de woorden die in de rechter kolom staan reciteert en de Gemeente antwoordt met de woorden uit de linker kolom, die daarna door de herhaald worden. De woorden uit de rechter kolom zijn het begin van de verzen uit van 3:11 tot en met 4:4 (3:11 is het laatste vers van hfdst. 3), net als op de eerste dag. De Gemeente gaat daarna stil verder met het stuk dat begint met , dat door de uitgelaten wordt vanaf . Dit stuk bevat het begin van de verzen 4:5 tot en met 4:11 uit . Het is op de tweede dag korter dan op de eerste dag. De Gemeente gaat dan verder met .

In de wordt het eerste vers van de 4 strofen telkens door de voorgedragen en het vervolg door de Gemeente gezegd, zoals aangegeven in de Nederlandse . Bij de laatste strofe herhaalt de het gehele vervolg dat de Gemeente gezegd heeft. De verzen in de (en niet alleen de strofen, zoals op de eerste dag) beginnen met de eerste woorden van de verzen 4:12 tot en met 6:3 uit .

De zet de in met de woorden , waarna de Gemeente stil verder gaat. De laatste strofe, die begint met , wordt in zijn geheel door de herhaald, waarna deze het afsluitend vers, dat begint met , reciteert. De strofen in de eindigen met het begin van de verzen 6:12 tot en met 8:7 uit . In deze heeft de dichter, om onbekende reden, dus geen citaten van de verzen 6:4-6:11 opgenomen. Evenmin bevat de citaten uit de laatste 7 verzen van .

De (), die begint met , wordt, zoals al eerder opgemerkt, in zijn geheel door de voorgedragen.

De tweede dag worden er, zoals gebruikelijk op Jomtow, in de wel ingevoegd. De begint de herhaling van de en na de woorden reciteert hij het vers dat begint met . Een dergelijke formule gaat altijd vooraf aan het invoegen van : Aangezien het halachisch omstreden is, of er in de wel mogen worden ingelast, verklaren wij dat we ons beroepen op grote Geleerden van weleer, die het toestaan. Het vervolg in is op de anders dan op de . Op de zegt men **בשיר ורננים להודות ולהלל** .

Nadat de dit vers gereciteerd heeft, zegt de Gemeente stil het stuk dat begint met . De reciteert de laatste 2 verzen van dit stuk (het eerste

¹⁶ Vgl. Shacharies Jom Kippoer noot 4.

vers is: _____). Daarna komt de laatste strofe van deze _____, die apart gedrukt is. De Gemeente zegt de eerste 2 verzen ervan:

_____, waarna de _____ de laatste 2 verzen ervan reciteert _____ en de afsluit met de woorden _____.

De _____ zet dan de _____ voort en nadat hij de woorden gereciteerd heeft, zegt de Gemeente het stuk dat begint met ¹⁷ _____. De _____ reciteert de laatste 2 verzen van dit stuk (het eerste vers is: _____).

Daarna komt de laatste strofe van deze _____, die apart gedrukt is. De Gemeente zegt de eerste 2 verzen ervan: _____, waarna de _____ laatste 2

verzen ervan reciteert: _____ en de _____ afsluit met de woorden _____.

_____. De Gemeente gaat dan stil verder met de _____ die begint met _____.

_____. De _____ laat deze _____ uit vanaf _____.

De Gemeente staat dan op en zegt luid zowel het vers beginnend met de woorden ¹⁸ _____ als het daarop volgende vers beginnend met ¹⁹ _____. Daarna herhaalt de _____ deze verzen. De Gemeente gaat daarna stil verder met de _____ die begint met _____.

_____. Deze _____ wordt niet door de _____ uitgelaten. De _____ begint weer luid met het vers _____, dat daarna ook luid door de Gemeente herhaald wordt. De Gemeente gaat daarna stil verder met de _____, die begint met _____.

_____. De _____ laat deze _____ uit vanaf _____ en draagt vervolgens het stukje, dat begint met _____, in zijn geheel voor²⁰. Daarna zegt de _____ luid de woorden ²¹ _____ en begint de beurtzang, waarbij de _____

de verzen uit de rechter kolom reciteert en de Gemeente daarop antwoordt met _____ of _____. Na elke 3 verzen herhaalt de _____ het refrein _____.

_____. Nadat de _____ dit de laatste keer gedaan heeft, zegt hij luid _____.

_____. Dan volgt de _____ (in de Lekstraat werd deze nog wel gezegd), die begint met _____.

_____. Het middenstuk van deze _____ bestaat uit elf 2-regelige strofen, wier eerste regel begint met het woord _____ (de voorlaatste keer: _____) en tweede regel met het woord _____. In sommige plaatsen wordt dit gedeelte, om beurten, door de _____

en de Gemeente voorgedragen: De _____ zegt de eerste regel van de strofe, die begint met _____, en de Gemeente antwoordt met de tweede regel, die begint met _____. De rest van de _____ wordt stil door de Gemeente gezegd en ook niet door de _____ uitgelaten.

De _____ begint hardop met _____, waarna de _____ van _____ volgt. Het vervolg van de dienst is als op de eerste dag. In de plaatsen waar het gebruikelijk is²² om na de _____ een speciale _____ voor Jomtow te zeggen, wordt op de tweede dag _____ Psalm 136, _____, toegevoegd.

_____. De _____ begint hardop met _____, waarna de _____ van _____ volgt.

_____. Het vervolg van de dienst is als op de eerste dag. In de plaatsen waar het gebruikelijk is²² om na de _____ een speciale _____ voor Jomtow te zeggen, wordt op de tweede dag _____ Psalm 136, _____, toegevoegd.

_____. Het vervolg van de dienst is als op de eerste dag. In de plaatsen waar het gebruikelijk is²² om na de _____ een speciale _____ voor Jomtow te zeggen, wordt op de tweede dag _____ Psalm 136, _____, toegevoegd.

Het laajenen op de tweede dag פסח

¹⁷ Deze _____ wordt door de _____ vermeld in _____.

De _____ schrijven deze _____ toe aan _____.

¹⁸ _____ 146:10.

¹⁹ Ibid. 22:4 (zonder de woorden _____).

²⁰ Dit geschiedt altijd, wanneer dit stukje gezegd wordt.

²¹ Deze _____ wordt ook in de _____ op de tweede Seideravond gezegd, i.p.v. het lied van de eerste avond.

²² Zoals Utrecht, Elburg en Borculo.

Uit het eerste wordt uit gelaajend van 22:26 tot en met 23:44. Dit stuk uit spreekt over de Feestdagen van het Joodse jaar. Bovendien worden de plicht tot het brengen van de in het , dat op deze dag plaatsvond, en de van , die deze dag begint, erin vermeld. Dit stuk wordt ook op de eerste en tweede dag gelaajend. De indeling van de in 5 is, zoals aangegeven in de . Uit het tweede wordt hetzelfde gelaajend als de eerste dag, het stukje uit , dat het Moesof-offer van beschrijft: 28:16-25. De van de tweede dag komt uit van 23:1 tot en met vers 9 en daarna de verzen van 21 tot en met 25 uit dat hoofdstuk. Daarin wordt verteld hoe in de dagen van Koning Joshiejahoe, na jaren van afgodendienst onder het koningsschap van diens vader (korte periode) en grootvader Menashe (heeft lang geregeerd), het Pesach offer weer op de voorgeschreven wijze gebracht werd.

De stille van is op de tweede dag gelijk aan die van de eerste dag en dit keer zijn in de geen toevoegingen.

De -dienst is als op de eerste dag, wanneer deze niet op valt.

De -dienst uitgaande tweede dag is als steeds op uitgaande Jomtow. In de wordt ingevoegd. Na de wordt Kaddiesh Tiskabbal gezegd, waarna het -tellen plaatsvindt, zoals hierboven beschreven. Daarna met alleen een beker wijn, en Kaddiesh voor de rouwenden.

Choul Hamoungeid, de Tussendagen, (חול המועד (ח"מ

De over de worden door de niet hardop gezegd. De Gemeente legt de af voor . De legt ze op af ná het lezen uit het eerste , voor het lezen van (vgl. p. 11)

, Ps. 100, wordt niet gezegd.

Vanaf de eerste dag tot het eind van wordt , “half” , gezegd, d.w.z., het derde couplet, , Ps. 115:1-11, en het vijfde couplet, , Ps. 116:1-11, worden overgeslagen. Dit in tegenstelling tot , waarop elke dag heel wordt gezegd. Hier worden verschillende verklaringen voor gegeven. De meest bekende verklaring is gebaseerd op wat in de Midrash voorkomt. De Engelen zouden op de 7e dag een lied willen gaan zingen. Daarop zei Hashem tot hen: , Mijn schepselen komen om in de zee en jullie willen voor Mij een lied aanheffen? Daarom zeggen wij maar een gedeelte van . Eén van de verklaarders op de redeneert nu aldus²³: Als we op de 7e dag geen heel zeggen, dan zeggen we zeker geen heel op de minder heilige dagen van²⁴ .

De speciale , in de plaatsen waar dat gebruikelijk is, zijn voor de 4 dagen , als volgt:

²³

²⁴ In de wordt een een meer formeel-technische verklaring gegeven: op wordt op elke dag een ander Moesof-offer gebracht, terwijl op op alle dagen hetzelfde Moesof-offer als op de eerste dag wordt gebracht (vgl. 28:19,24 [betreffende] en 29:13,17,20,23,26,29 en 32 [betreffende]). Daarom is iedere dag van eigenlijk een nieuwe, op zichzelf staande feestdag ().

De 3^e dag : Ps. 78:
 De 4^e dag : Ps. 106:
 De 5^e dag : Ps. 107: en
 De 6^e dag : Ps. 135:

Op wordt uit 2 gelaajend. Bij het eerste worden 3 personen opgeroepen. Na de na- van de 3^e opgeroepene, volgt , dan het voor de 4^e opgeroepene en daarna de voor de 3^e opgeroepene. Na de na- van de 4^e opgeroepene, zegt de Half-Kaddish, staande voor het tweede , zonder dat het eerste op de gelegd wordt.

Ten aanzien van het laajenen uit het eerste , onderscheiden we 2 gevallen:

1. De eerste dag valt op dinsdag (gebeurt in 31.87% van de jaren), (frequentie: 28.04%) of zondag (frequentie: 11.51%):

Op de eerste dag wordt dan gelezen (13:1-16).

Op de tweede dag wordt gelezen (22:24-23:19).

Op de derde dag wordt gelezen (34:1-26) en als het die dag is en er tenminste 7 personen moeten worden opgeroepen, begint men eerder bij (

33:12). Dit laatste gebeurt als de eerste dag op dinsdag valt.

Op de vierde dag wordt het stuk uit gelezen dat o.a. over spreekt: 9:1-14.

2. De eerste dag valt op donderdag (gebeurt in 28.58% van de jaren): De eerste dag valt dan op en dan wordt het "verlengde" gelezen, dus 33:12-34:26. De eerste 2 stukken van geval 1 schuiven dan één dag op:

Op de tweede dag wordt gelezen: (13:1-16).

Op de derde dag wordt gelezen (22:24-23:19).

Op de vierde dag wordt hetzelfde als in geval 1 gelezen.

De indeling van de is, zoals tegenwoordig algemeen in de en wordt aangegeven²⁵.

Uit het tweede wordt het stukje uit gelaajend, dat het Moesof-offer van beschrijft: 28:19-25 (dus als op de eerste twee Jomtow-dagen met weglating van de eerste 3 , die niet meer van toepassing zijn).

Na het laajenen wordt gezegd. In de begint men, zoals bij het laajenen uit het tweede , bij de woorden . In de herhaling van wordt de gewone, korte gezegd, ingeleid door .

שבת חוה"מ, Choul Hamoungeid, שבת

Alleen als de eerste dag op dinsdag of donderdag valt, is er een (dus in 60.45% van de jaren, zie hierboven). Alle van een gewone vrijdagavond

²⁵ In de oudere , zoals Proops en P&vA, komt het laajenen van , behalve , niet voor. Het is te vinden in de van Wagenaar en Vredenburg.

worden nu ook gezegd, behalve . In alle wordt ingevoegd. Het -tellen vindt plaats direkt na de , natuurlijk als het al nacht is. Anders doet men het -tellen thuis, evenals het nogmaals lezen van de eerste twee delen van , ná nacht.

De ochtenddienst op שבת חיל המועד

Het begin van de dienst is als op een gewone en de Shacharies- begint bij . Na worden er ingevoegd. Deze zijn ook weer gebaseerd op citaten van het begin van de verzen uit en in dezelfde stijl geschreven als die van de eerste twee dagen. Ze worden dan ook op dezelfde manier voorgedragen. De auteur van deze is Rabbi Shim-ngoun Hagodoul (ong. 950-1020), , uit Mainz. Nadat de het vers gereciteerd heeft, zet hij de in met de woorden , waarna de Gemeente stil verder gaat. De laatste woorden van iedere strofe van dit stuk zijn het begin van de opeenvolgende verzen uit van 1:1 tot en met 3:10. De reciteert de laatste strofe van dit stuk, die begint met . Daarna komt de 5-regelige beurtzang, beginnend met , waarbij de de woorden, die in de rechter kolom staan, reciteert en de Gemeente antwoordt met de woorden uit de linker kolom, die daarna door de herhaald worden. De woorden uit de rechter kolom zijn het begin van de verzen uit van 3:11 tot en met 4:4 (3:11 is het laatste vers van hfdst. 3). De Gemeente gaat daarna stil verder met het stuk dat begint met . De laatste strofe hiervan, beginnend met , wordt door de hardop voorgedragen. Dit stuk bevat het begin van de verzen 4:5 tot en met 5:9 uit

De wordt niet in zijn geheel door de voorgedragen, doch allen maar ingezet. De draagt de voorlaatste strofe in zijn geheel voor, van tot . De Gemeente zegt dan de slotstrofe, die begint met , die daarna in zijn geheel door de herhaald wordt. Elke strofe van de begint met het eerste woord van de nu volgende verzen uit , waarbij in de laatste strofe het derde vers ook begint het eerste woord van een vers uit . De bevat het begin van de verzen 5:10 tot en met 6: uit . De dienst gaat verder met

Na wordt de korte vorm van gezegd, zoals gebruikelijk als er wordt ingevoegd. De bijzondere vóór de wordt niet door de voorgedragen.

De zet het eerste stuk van de in met de woorden , waarna de Gemeente stil verder gaat. Elk van de laatste twee strofen van dit stuk, resp. beginnend met en , wordt eerst luid door de Gemeente gezegd en daarna door de herhaald. De zet dan het tweede stuk van de in met de woorden , waarna de Gemeente stil verder gaat. De herhaalt het laatste vers: . De strofen in de bevatten het begin van de verzen 6:12 tot en met 8:14 (het eind) uit

. De dichter heeft dus geen citaten van de verzen 6: -11 in deze opgenomen²⁶.

De dienst gaat daarna verder met . Voor wordt een -pijoet ingevoegd, wier 5 strofen beginnen met de woorden uit

8:14. De wordt afgesloten door het vers

. Dit alles wordt door de in zijn geheel voorgedragen en afgesloten met

Daarna volgt de gewone van op , waarin wordt ingevoegd. Op wordt niet gedoechend. Na de herhaling van de , wordt "half" gezegd, waarna de Kaddiesh Tiskabbal uitspreekt. Nu worden de van , , en, met geopende , de , beurt om beurt door de en de Gemeente geciteerd, resp. gezongen. Daarna zeggen de rouwenden Kaddiesh. Dan volgt de voor , Psalm 92, en, in de plaatsen waar dat gebruikelijk is, de speciale voor deze dag²⁷ van . Daarna zeggen de rouwenden weer Kaddiesh.

Vervolgens wordt gelezen. De draagt de eerste woorden ervan, , voor, waarna het geheel stil door de Gemeente gelezen wordt. Nadat de de laatste ervan luid gezegd heeft, zeggen de rouwenden wederom Kaddiesh.

Nu volgt het laajenen. Het "Ausheben" gaat als op een gewone , dus zonder dat de en de daarop volgende tekst gezegd worden. Er worden 2 uit de gehaald. Uit het eerste wordt uit gelaajend van 33:12 tot en met 34:26, (), zoals al in de Talmoed wordt vermeld. De indeling van de in 7 is zoals aangegeven in de . Indien er een wordt opgeroepen, dan is er een extra "stop" in na vers 20 (uit hfdst. 34). De wordt opgeroepen bij vers 21. Dit is ook het laajenen van , omdat in dit stuk gesproken wordt over , de en, volgens de traditie, ook over²⁸ . Uit het tweede wordt het stukje uit gelaajend, zoals op elke dag , dat begint met en het Moesof-offer van beschrijft: 28:19-25. Als wordt gelezen 36:37-37:17, wat ook al in de Talmoed wordt vermeld²⁹. Hierin lezen wij het Visioen van de profeet over de Dorre Beenderen die tot leven worden gewekt. Het verband tussen deze tekst en is dat volgens een overlevering de Uiteindelijke Verlossing, als onze verlossing uit Egypte,

²⁶ We zien dat in alle 3 gevallen dat de gebaseerd zijn op citaten uit steeds een aantal verzen uit wordt overgeslagen. Ik geloof dat dit aldus begrepen moet worden. beschrijft de ideale verhouding tussen en Hashem Dit ideaal zal gerealiseerd worden in de , in de tijd van de Uiteindelijke Verlossing (vgl. de van). Om de onvolledigheid van de situatie van voordien en de weg, die wij nog af te leggen hebben, tot uitdrukking te brengen, hebben de (=dichters) telkens een aantal verzen uit niet in hun opgenomen.

²⁷ kan óf de vijfde dag zijn (als de eerste dag op dinsdag valt) en dan is de bijzondere Ps. 107: ; óf de derde dag (als de eerste dag op donderdag valt) en dan is de bijzondere Ps. 78: (vgl. p. 10).

²⁸ Vgl.

²⁹

in de maand Niesan zal zijn³⁰. Op van wordt de gewone slot- van van de gezegd, zonder enige vermelding van Jomtow, noch in het midden van de (en/of), noch op het eind (door bijvoeging van).

Daarna gaat de dienst verder met de 2 stukken en de voor de Gemeente, waarna gezegd wordt en de terug worden gebracht naar de . Als op elke dag wordt van gezegd, waarbij de woorden, die tussen haakjes staan voor , nu natuurlijk gezegd worden. Vóór de van wordt gezegd en erna . De woorden na het , die in sommige voorkomen en daar tussen haakjes staan, worden niet gezegd. Bij de herhaling van de wordt in de de Jomtow-toevoeging niet gezegd. Zoals al opgemerkt, vindt het doechenen niet plaats. Het laatste gedeelte van de dienst is zoals op elke . is als op elke , waarbij in de wordt ingevoegd, en zonder .

Bij , uitgaande , worden en , ná de , niet gezegd, vanwege de Jomtow van de laatste dagen . Na de wordt dan meteen Kaddiesh Tiskabbal gezegd, waarna het -tellen plaats vindt. Het vervolg is dan als elke : , met een beker wijn, en een kaars, (Ps. 128), en Kaddiesh voor de rouwenden.

De laatste dagen פסח

Bij het aansteken van de kaarsen voor Jomtow en bij de wordt op de 7^e en 8^e avond geen gezegd. De laatste twee dagen zijn geen op zichzelf staande Jomtow, maar een voortzetting van het Feest dat de eerste dag begonnen is.

De dienst op de 7^e en 8^e avond is op dezelfde manier opgebouwd als op de eerste twee dagen. Als het ook ingaande is, wordt, als op iedere Jomtow in Nederland, behalve , de gehele orde van gezegd. De bij ingevoegde worden op dezelfde manier voorgedragen als beschreven bij de eerste avond.

Het stukje, dat de 7^e avond in wordt ingevoegd³¹, begint met en het in ingevoegde stukje begint met . Het laatste woord in elk vers van de na is: , eventueel met een voorvoegsel (, , etc.). Bij wordt gehandeld als ingaande tweede dag : De Gemeente zegt tot , de herhaalt het laatste gedeelte van vanaf en zet de , die begint met de woorden , in³². De Gemeente zegt nu deze , inclusief de slot- : . Uitsluitend dit wordt daarna door de herhaald, zonder de laatste woorden van de .

³⁰ Rashi t.p. legt een ander verband.

³¹ In tegenstelling tot op de eerste twee avonden, worden op de laatste twee avonden in de Oosteuropese ritus geheel andere () gezegd.

³² Deze is een en beschrijft de glorie van , als wij er weer voor Hashem kunnen verschijnen.

Als de 8^e dag op zondag valt, wat gebeurt in de 11.51% van de jaren dat op valt, wordt de 8^e avond in de ingevoegd. De roept dit direct voor de uit. De 7^e dag kan niet op zondag vallen.

Na de zegt de Kaddiesh Tiskabbal. Als het tevens ingaande is, worden daarvóór , en uitgesproken.

Vervolgens draagt de de voor. De begint in sjoel altijd met en de van . Daarna gaat de verder met de van . Als het tevens is, maakt de ook : Nadat hij de woorden uitgesproken heeft, zegt hij de van over een brandende kaars en vervolgens de speciale van , die eindigt met . De geeft daarna van de wijn te drinken aan kinderen die nog niet barmitswe zijn. Indien er geen kinderen in sjoel zijn, drinkt de zelf van de wijn.

Als het al nacht is, volgt dan de 7^e avond het -tellen. Op de 8^e avond is de volgorde omgekeerd, dus dan eerst het -tellen en daarna , tenzij het de 8^e avond ingaande is.

We kunnen dit aldus begrijpen. Met de zegenen wij de bijzondere dag in zijn geheel in. Op de 7^e avond gaat dit vooraf aan het -tellen, dat een onderdeel van deze dag is. De 8^e dag ligt dat anders. De 8^e dag wordt in gehouden vanwege . D.w.z., het -maken op de 8^e avond doen wij op grond van een twijfel. Het -tellen op de 8^e avond, met hetzelfde tellingsformulier als in , is geen twijfel, doch een zekerheid. Daarom heeft de 8^e avond het -tellen prioriteit boven het -maken. Tenzij de 8^e dag op valt. Want dan zegenen wij met de ook de in, waaromtrent geen twijfel bestaat, doch die zeker op deze dag is. In dat geval blijft de voorafgaan aan het -tellen.

wordt, als Jomtow op valt (en op) in Amsterdam niet gezegd.

Na wordt gezongen, i.t.t. de eerste twee avonden van .

De ochtenddienst op de 7^e en 8^e dag פסח

De Shacharies- begint, als de eerste dagen, luid met .

In een jaar, dat de 7^e of 8^e dag op valt, is geen en daarom wordt in zo een jaar gelezen op de 7^e of 8^e dag, die op valt. De van de 7^e en de 8^e dag spreken over de redding van , na de uittocht uit Egypte, uit de hand van de Egyptenaren door de , hetwelk volgens de traditie op de 7^e dag heeft plaatsgevonden. De van hebben als centraal thema , waar zij, zoals we gezien hebben, ook qua vorm op gebaseerd zijn. Daarom worden in een jaar, dat de 7^e of 8^e dag op valt, de van die dag vervangen door die van . In zo een jaar worden dus op de 7^e of 8^e dag de , de , de en de van gezegd.

Als de 8^e dag op valt, dan worden de , de die bij de herhaling van de tot de worden ingevoegd, van de 8^e en 7^e dag verwisseld: Op de 8e dag worden dan de van de 7e dag gezegd en op de 7e dag die van de 8e dag. Dit gebeurt om de volgende reden: Als de 8e dag op valt, worden, zoals we gezien

hebben, de van gezegd. De auteur van deze , is, zoals hierboven vermeld, Rabbi Shim-ngoun Hagodoul, . Deze wordt als één van de voornaamste beschouwd. De van de 7e dag zijn ook van zijn hand, die van de 8e dag zijn van een andere . Inhoudelijk en qua vorm zijn de van deze twee dagen gelijk: Beschrijving van de doortocht door de en dank aan Hashem daarvoor en dit alles gebaseerd op citaten uit de . Ter eerbetuiging aan Rabbi Shim-ngoun Hagodoul worden in een jaar dat de 8^e dag op valt, de van de 7^e dag gezegd, die dan ook van zijn hand zijn.

De “gewone” van de 7^e dag wordt, na het luid door de uitgesproken inleidend vers

waarna de de laatste 2 verzen ervan reciteert (het eerste vers is:) en de afsluit met de woorden . De Gemeente zegt dan de die begint met . De laat deze uit vanaf

De Gemeente staat dan op en zegt luid zowel het vers beginnend met de woorden ³⁴ als het daarop volgende vers beginnend met ³⁵ . Daarna herhaalt de deze verzen. Vervolgens reciteert de een 3-regelige strofe (de eerste regel is:) en sluit deze af met het woord . De Gemeente herhaalt dit en gaat verder met de die begint met . Deze wordt niet door de uitgelaten.

Het stukje, dat begint met , wordt op de 7^e en 8^e dag niet gezegd. Het wordt nl. als een lied beschouwd en vanwege het bovenvermelde³⁶ wordt het de laatste twee dagen van niet gezegd³⁷.

De begint weer hardop met de woorden , die de volgende inleiden. De Gemeente zegt nu stil het eerste couplet van deze , dat begint met . De overgang tussen de coupletten van deze wordt gevormd door 3-regelige strofen, waarvan het laatste regeltje iedere keer de eerste woorden zijn van een uit de . Deze strofen worden steeds in hun geheel door de voorgedragen. Vóór het couplet dat begint met ³⁸ begint het reciteren al bij . Evenzo wordt het laatste couplet afgesloten door een dergelijke 3-regelige strofe en hier begint het reciteren al bij (en eindigt met ³⁹).

Daarna zegt de luid en volgt de , die begint met de woorden . Deze wordt stil door de Gemeente gezegd. In sommige steden begint de hardop bij , zoals aangegeven in de Westeuropese . Raw Tal schrijft dat de de niet uitlaat, maar pas hardop gaat bij , waarna de gezegd wordt. Het vervolg van de dienst is als op de eerste dagen. In de plaatsen waar het gebruikelijk is om na de een speciale voor Jomtow te zeggen, wordt op de zevende dag Psalm 114, , toegevoegd. Als de 7^e dag op valt, wordt na de Kaddiesh voor de rouwenden, ná de , het gelezen.

Het laajenen op de zevende dag פסח

Op de 7^e dag wordt uit het eerste uit gelaajend van 13:17 tot (en met) 15:26. In dit stuk uit wordt beschreven hoe de , na de uittocht uit Egypte, door de Egyptenaren achtervolgd, bij de kwamen, erdoor trokken en vervolgens de zongen. De indeling van de in 5 of, op , in 7 , is zoals aangegeven in de . Indien er op ook een wordt opgeroepen, dan

³⁴ 146:10.

³⁵ Ibid. 22:4 (zonder de woorden).

³⁶ Vgl. p. 10.

³⁷ Vgl.

³⁸ En niet in de 2 andere coupletten, die bij Heidenheim ook worden aangegeven voor een eerder begin van het reciteren.

³⁹ 14:9.

is er een extra “stop” in na vers 21 uit hfdst. 14. Bij vers 22 wordt dan opgeroepen en bij vers 26 . Uit het tweede wordt hetzelfde stukje uit als op gelaajend, dat het identieke Moesof-offer van alle dagen beschrijft: 28:19-25.

Als wordt op de 7^e dag het danklied aan Hashem dat Koning David gezongen heeft, na zijn redding “uit de hand van al zijn vijanden en uit de hand van Sho-oel”. Dit komt uit , 22:1-51 en correspondeert natuurlijk met de , die uit de wordt gelezen.

Het vervolg van de dienst is als de 2^e dag , met de eventuele toevoegingen in als het tevens is, zoals beschreven bij de eerste dag en .

De -dienst op de laatste twee dagen is zoals beschreven bij de eerste twee dagen .

De achtste en laatste dag מתנת יד, פסח

Bij de inleiding tot de laatste twee dagen hebben we al verschillende aspecten van de dienst op de 8^e dag behandeld. We zullen ons nu bepalen tot die onderdelen van de dienst die nog niet besproken zijn.

Het stukje, dat de 8^e avond in wordt ingevoegd⁴⁰, begint met en het in ingevoegde stukje begint met . De die in , na de woorden , wordt ingevoegd begint met de woorden . Elk vers van deze eindigt met de woorden . Het stuk dat begint met wordt door de Gemeente meteen gezegd samen met het ingelaste stukje, dat begint met , en de slot- . De herhaalt dit vanaf met het ingelaste stukje en de slot- .

Over de volgorde waarin de en het -tellen deze avond gezegd worden, hebben we al eerder gesproken.

De Shacharies- begint, als de 7^e dag en de eerste dagen, luid met .

Als de 8^e dag niet op valt, worden de “gewone” van de 8^e dag gezegd. De zet de “gewone” , na luid het inleidend vers te hebben uitgesproken, in met de woorden . De

Gemeente gaat daarna stil verder. De laatste strofe, die begint met , wordt in zijn geheel door de herhaald.

Al naar gelang het die dag Choul dan wel is, wordt vervolgens dan wel gezegd.

De 8^e dag wordt, als het niet ook is, geen ingevoegd.

De van de 8^e dag, die niet op valt, is gelijk aan die van de 7^e dag, die niet op valt: . Deze wordt ook weer stil door de Gemeente gezegd en door de uitgelaten vanaf .

Als de 8^e dag niet op valt, wordt er geen ingevoegd.

Als de 8^e dag niet op valt, worden in de herhaling van de van de “gewone” gezegd. Nadat de het gereciteerd heeft, zegt

⁴⁰ Vgl. noot 31.

de Gemeente stil het stuk dat begint met . De
reciteert de laatste 2 verzen van dit stuk:

. Daarna komt de laatste strofe van deze , die apart gedrukt is. De Gemeente zegt de eerste 2 verzen ervan (het eerste vers is:), waarna de luid de laatste 2 verzen ervan reciteert (het eerste vers is:) en de afsluit met de woorden .

De zet dan de voort en nadat hij de woorden gereciteerd heeft, zegt de Gemeente het stuk dat begint met . De reciteert weer de laatste 2 verzen van dit stuk (het eerste vers is:

). Daarna komt de laatste strofe van deze , die apart gedrukt is. De Gemeente zegt de eerste 2 verzen ervan (het eerste vers is:), waarna de luid de laatste 2 verzen ervan reciteert (het eerste vers is:) en de afsluit met de woorden . De Gemeente

zegt dan het stuk dat begint met . De reciteert weer de laatste 2 verzen van dit stuk (het eerste vers is:). De volgende 3 strofen van deze zijn apart gedrukt. De Gemeente zegt hiervan telkens de eerste 2 verzen en de de laatste 2 verzen. Het eerste vers van deze strofen is resp.

, en .

De Gemeente staat dan op en zegt luid zowel het vers beginnend met de woorden ⁴¹ als het daarop volgende vers beginnend met ⁴² . Daarna herhaalt de deze verzen. De Gemeente gaat verder met de die begint met

. Deze wordt niet door de uitgelaten, de Gemeente zegt erna luid het vers: , dat daarna door de herhaald wordt. Vervolgens zegt de luid een 3-regelige strofe (de eerste regel is:), die hij afsluit met het woord . Dit wordt daarna door de Gemeente herhaald. Dit is een inleiding tot de volgende , die begint met en stil door de Gemeente gezegd wordt. De laatste strofe van dit stuk die begint met

, wordt door de hardop gezegd. De sluit de dan af met een andere 3-regelige strofe (de eerste regel is:), waarna hij het woord uitroept. Dit alles wordt dan door de Gemeente herhaald. Daarna staat in de het stukje dat begint met . Dit wordt evenwel in Nederland en de meeste andere niet gezegd, zoals hierboven op p. 16 besproken.

Nu volgt de , die begint met . Deze is op dezelfde manier opgebouwd als de overeenkomstige van de 7^e dag, met dezelfde openingswoorden en op dezelfde plaats in de dienst. Hij wordt dan ook op dezelfde manier voorgedragen: De coupletten van de worden stil door de Gemeente gezegd en de reciteert de 3-regelige overgangstrofen, waarvan het laatste regeltje iedere keer de eerste woorden zijn van een uit de . In 2 coupletten van deze begint het reciteren door de al eerder: Vóór het couplet dat begint met bij . En in het laatste couplet bij

⁴¹ 146:10.

⁴² Ibid. 22:4 (zonder de woorden).

Daarna zegt de luid en volgt de , die begint met de woorden . Deze wordt stil door de Gemeente gezegd en niet door de uitgelaten. De begint hardop met , waarna de van wordt uitgesproken. Het vervolg van de dienst is als op de 7^e dag en de eerste dagen. In de plaatsen waar het gebruikelijk is om na de een speciale voor Jomtow te zeggen, wordt op de achtste dag Psalm 66, , toegevoegd. Als de 8^e dag op valt, wordt na de Kaddiesh voor de rouwenden, ná de , het gelezen.

Het laajenen op de laatste dag פסח

Als de en zijn gevolg, na de , op het Almemmor, zijn gekomen, worden de 2 , met hun sieraden er nog op, op de gelegd. De draagt dan luid , zin om zin, in beurtzang met de Gemeente voor.

Op de 8^e dag wordt, zoals op elke laatste dag van de 3 Opgangsfesten, , uit het eerste uit gelaajend van 15:19 tot (en met) 16:17. In dit stuk uit , dat begint met de woorden , worden verschillende , die verband houden met de , beschreven. Op het eind ervan wordt de van , het verschijnen op elk van deze in het vermeld met de volgende woorden: --בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר- ה' אֱלֹקֶיךָ, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר- ה'. ולא גְרָאָה אֶת-פְּנֵי ה', רִיקוֹם בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׂבָעוֹת, וּבְחַג הַסִּכּוֹת; וְלֹא גְרָאָה אֶת-פְּנֵי ה', רִיקוֹם. Daarna volgt het vers: אִישׁ, כְּמִתְנַת יְדוֹ, כְּבָרַפְתָּ ה' אֱלֹקֶיךָ, אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ. waaraan de laatste dag Jomtow zijn naam ontleent: . Als de 8^e dag op valt en er tenminste 7 personen moeten worden opgeroepen, begint het laajenen al bij 14:22, . De indeling van de in is, zoals aangegeven in de . Indien er op ook een wordt opgeroepen, dan is er een extra “stop” in de afdeling van de na vers 15:15⁴³. Bij vers 16 wordt dan opgeroepen, bij uit de wordt opgeroepen, etc. Alle schuiven één op, zodat bij wat in de wordt aangegeven als de wordt opgeroepen. Uit het tweede wordt hetzelfde stukje uit als op de 7e dag en gelaajend: 28:19-25.

Als wordt op de 8e dag de profetie van de profeet Jeshaja, die begint met de woorden , gelezen (10:32-12:6). Ter afsluiting van het Feest, dat wij viëren ter herdenking aan onze eerste verlossing, lezen wij een , waarin onze uiteindelijke Verlossing beschreven wordt. In het eerste vers van de zinspeelt de profeet Jeshaja op de wonderbaarlijke redding van Jerushalajiem uit de handen van Sancheiriew en diens troepen⁴⁴, die volgens de overlevering ook op plaatsgevonden heeft.

Als het ook is worden nu de 2 stukken en de voor de Gemeente gezegd. Daarna volgt de ceremonie van . Deze begint met het , waarbij iedereen voor zichzelf het -gebed uitspreekt voor overleden of

⁴³ Aldus in Amsterdam en bij Raw Tal. Volgens Raw Maarssen , is de extra “stop” een vers eerder, dus bij vers 14 in datzelfde hoofdstuk.

⁴⁴ Vgl. 19:35.

omgekomen familieleden. Vervolgens zegt de een voor de slachtoffers van de Shoa en één voor allen die in Israël op het slagveld gesneuveld of bij terreur aanslagen omgekomen zijn. De neemt dan het tweede in zijn arm en spreekt een uit voor de bestuurders der Gemeente. Deze luidt aldus:

Daarna neemt de in de sjoel fungerende of aanwezige Rabbijn dit van de en spreekt de volgende voor de Gemeente uit:

De Rabbijn vervolgt nu de dienst met het reciteren van het eerste vers van , waarna hij het aan de overdraagt, die dan verder gaat met de dienst.

Het vervolg van de dienst is als de ° dag , met de eventuele toevoegingen in als het tevens is.

De -dienst op de laatste dag is zoals beschreven bij de eerste dag .

In de -dienst van de uitgaande achtste dag , wordt in de het ingevoegd, maar natuurlijk niet meer gezegd. Als het de 8° dag ook was, worden alle stukken van gezegd: Na de volgen dan en , waarna Kaddiesh Tiskabbal. Dan komt het -tellen, waarna , met een beker wijn, en een kaars, (Ps. 128), en Kaddiesh voor de rouwenden. Als de 8° dag op een werkdag viel, dan wordt de dienst na de voortgezet als op uitgaande 2° dag , die niet op kan vallen: Kaddiesh Tiskabbal, het -tellen, met alleen een beker wijn, en Kaddiesh voor de rouwenden.

Appendix

Behalve de formulieren van de voor , die hierboven in de tekst voorkomen en afkomstig zijn uit het handschrift van Raw Tal, heb ik nog de volgende formulieren gevonden:

Heidenheim:

Proops, Polak en Van Ameringen (vrijwel zoals 1 bij Heidenheim):

Firenze.

Ofschoon in Firenze volgens de Sefardische (min of meer Portugese) ritus wordt gedawwend, is het begrip daar bekend en wordt aldaar op de laatste dag van de de volgende uitgesproken⁴⁵:

⁴⁵ Vgl.

, p. 111.